

Таким чином, вищенаведене дозволяє стверджувати, що презумпція невинуватості є структурним елементом права на справедливий суд та гарантією реалізації цього права. Дотримання вимог презумпції невинуватості дозволяє запобігти:

- обвинувальному ухилу та упередженості під час розгляду кримінальних проваджень;
- формуванню громадської думки щодо винуватості/невинуватості особи за відсутності остаточного рішення суду.

У разі недотримання цих завдань, судові рішення не можливо визнати справедливим та легітимізувати його в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Нор В. Т. Презумпція невинуватості як конституційна засада кримінального судочинства та її застосування в практиці Європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право», 2011. № 1(3).* URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11nvtzpl.pdf>.

2. Рішення ЄСПЛ у справі «Довженко проти України» від 12 січня 2012 року (остаточне 12.04.2012). (Заява № 6650/03). Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_845?find=1&text.

3. Банчук О.А., Куйбіда Р.О. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства. К.: «ІКЦ «Леста»», 2005. 116 с.

4. Рішення ЄСПЛ у справі «Криволапов проти України» від 02 жовтня 2018 року (остаточне 02.01.2019). (Заява № 5406/07). Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d94#Text.

Ботнаренко Ірина Анатоліївна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ

Виявлення та розслідування злочинних діянь, пов'язаних з домашнім насильством, завжди потребує особливої уваги та повної мобілізації професійних знань, навичок працівників слідчих та оперативних підрозділів. Саме ці правопорушення вирізняються підвищеним ступенем складності, трудомісткості та відповідальності.

Питанню протидії домашньому насильству присвятили свої праці такі вчені, як А. Байда, І. Бандурка, І. Басиста, О. Бойко, В. Брижик, А. Васильєв, Т. Возна, В. Голіна, О. Джужа, І. Дроздова, М. Євсюкова, Д. Заброда, А. Запорожцев, М. Заславська, А. Ілліна, А. Йосипів, О. Ковальова, А. Лабунь, О. Мусієнко, В. Пивоваров, М. Рошка, О. Стрельченко, Г. Христова, О. Шаповалова, Л. Шевченко

та інші. Не применшуючи науковий вклад вчених у дослідження зазначеної проблематики, зауважимо, що особливості розслідування кримінальних проваджень за фактами домашнього насильства у вітчизняній юридичній науці залишаються поза увагою теоретиків. Разом з тим, враховуючи загрозливу тенденцію зростання таких проявів, що безпосередньо обумовлює необхідність розробки відповідних рекомендацій щодо розслідування цих злочинів, узаконене питання потребує ретельного аналізу та дослідження.

Початковий етап розслідування будь-якого злочину є криміналістичним поняттям. Воно використовується для позначення періоду досудового розслідування, на якому за допомогою слідчих дій, організаційних та оперативно-розшукових заходів (виконуваних одразу після відкриття кримінального провадження) встановлюються обставини події, які мають ознаки злочинного діяння, необхідні для: а) орієнтування органів та осіб, що розслідують кримінальне правопорушення; б) висування версій; в) планування розслідування; г) розшуку та затримання злочинця; д) забезпечення відшкодування збитку; е) припинення та попередження злочину [1, с. 206].

За загальним правилом, зазначає О.О. Мілевський, на початковому етапі досудового розслідування застосовуються прийоми, за допомогою яких можна встановити: «просторово-часові зв'язки між окремими слідами злочину та обставинами події; ідентифікаційні та ситуаційні властивості слідів та їхню доказову цінність; причини відсутності або наявності слідів як фактів, що суперечать природному перебігу аналогічних подій (негативні обставини) [2, с. 60].

Робота слідчого на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, характеризується складністю через суперечливість доказової інформації щодо більшості фактичних обставин, що стосуються події кримінального правопорушення і винуватості у його вчиненні конкретних осіб, що може вплинути на формування істинного уявлення про вчинене протиправне діяння.

В узагальненому вигляді до основних задач початкового етапу розслідування даного виду злочинів можна віднести: 1) встановлення місця, часу і обстановки злочину, його сутності, а також виявлення, фіксація і вилучення його слідів (джерел доказів); 2) встановлення, затримання (у тому числі розшук) особи, підозрюваної в вчиненні злочину; 3) збирання доказів, достатніх для повідомлення про підозру (хоча б по одному епізоду домашнього насильства).

Одразу після отримання повідомлення про вчинення факту домашнього насильства, працівник поліції, перед виїздом на місце події, здійснює первинну перевірку: а) змісту та повноти інформації про виклик; б) повторності викликів у минулому; в) знаходження за адресою виклику осіб, які перебувають на профілактичних обліках Національної поліції України.

Прибувши на місце події, першочерговими задачами працівника поліції є з'ясування: а) ризиків загрози життю та здоров'ю членів сім'ї; б) наявності дітей в помешканні; в) необхідності направлення

автомобіля (карети) швидкої медичної допомоги потерпілим; г) наявності зброї (якщо така є, і можливість її застосування) та інших засобів, що загрожують життю та здоров'ю членів родини.

Починаючи з моменту виявлення факту вчинення домашнього насильства й упродовж його досудового розслідування, слідчий повинен застосовувати всі наявні в нього засоби й методи не тільки для того, щоб зібрати достатню доказову базу, яка б підтверджувала причетність і вину злочинця до вчинених протиправних діянь, але й припинити його злочинну діяльність, а також забезпечити надання необхідної допомоги потерпілому та іншим членам родини.

Потерпілій особі необхідно роз'яснити її права та можливості щодо захисту від подальшого насильства, з'ясувати необхідність забезпечення її безпеки та на підставі цього визначитися зі спеціальними заходами щодо кривдника, оформити матеріали для подальшого проведення процесуальних дій і притягнення правопорушника до відповідальності.

Під час спілкування з особою, постраждалою від домашнього насильства, працівнику поліції необхідно: а) заспокоїти потерпілу особу, а також дітей, що стали свідками вчинення домашнього насильства; б) виявляти повагу, співчуття до потерпілої особи та розуміння ситуації, намагатися викликати в неї довіру; в) запевнити потерпілого, що він та його діти перебувають в безпеці; г) запропонувати потерпілому звернутися до лікаря за кваліфікованою медичною допомогою, а, за необхідності, для проведення судово-медичної експертизи або зняття побоїв; д) переконати потерпілого в тому, що законодавство на його стороні і що жодна людина не має права застосовувати будь-яке насильство до іншої особи; е) порадити потерпілому звернутися за консультацією до психолога, зазначивши, що при роботі з ним зберігається конфіденційність; ж) за необхідності надати повну інформацію щодо державних (недержавних) установ та організацій, які можуть надати потерпілому підтримку та захист, у тому числі можливість притулку; з) ні в якому разі не засуджувати поведінку жертви, даючи поради, вказівки тощо. Крім того, працівнику поліції необхідно уважно спостерігати за поведінкою осіб, які перебувають на місці вчинення злочину та не оцінювати ситуацію «першим враженням». Доречним є проведення опитування сусідів щодо обставин інциденту, який стався, а також їх наявності в минулому.

В ході безпосереднього спілкування з особою, яка підозрюється у вчиненні насильства, працівник поліції повинен: а) представитися, пояснивши доцільність даної бесіди; б) розмову вести спокійно та врівноважено; в) розмову проводити таким чином, щоб вона була для кривдника «сигналом», що він не може розраховувати на подальшу безкарність; г) наголосити, що застосування будь-яких насильницьких дій має ознаки правопорушення, за яке чинним законом передбачено адміністративну або кримінальну відповідальність.

Поряд із загальними та наведеними вище обставинами, що підлягають з'ясуванню, слідчий повинен, з моменту отримання

інформації про вчинення домашнього насильства, встановити факти та обставини, які вказують на: кримінальний характер протиправних діянь і дозволяють правильно їх кваліфікувати, форму насильства, мотиви вчинення домашнього насильства щодо жертви, віктимологічні риси потерпілого, тривалість вчинення насильницьких дій та їхні наслідки тощо. Водночас варто пам'ятати, що за вчинення особою домашнього насильства, незважаючи на його форму, окрім властивих йому наслідків, також настають психологічні наслідки, особливість яких залежить від форми насильства та його тривалості [3, с. 13].

Звертаємо увагу і на те, що у деяких випадках особа, яка подає заяву про вчинення домашнього насильства, може надати з різних причин (наприклад, помста, образа) неправдиві відомості, аби скомпрометувати іншого члена сім'ї. У тому числі, повідомляючи про факти домашнього насильства, заявник не завжди має на меті притягнути члена своєї родини до кримінальної відповідальності, він може мати лише намір спонукати конкретну особу (члена сім'ї) на вчинення певних дій. В інших випадках може бути замовчування членом сім'ї (найчастіше, матір'ю) щодо фактів насильства по відношенню до дітей. Тому особу, яка повідомляє про факти насильства, також необхідно попередити про настання кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення (згідно зі ст. 383 Кримінального Кодексу України). Доцільно повідомити потерпілій особі про те, яке покарання може бути визначено судом стосовно злочинця, роз'яснити зміст відповідних статей Кримінального Кодексу України.

Для чіткої фіксації фактів насильства на місці події необхідно звернути увагу на: а) сліди та ознаки насильства (синці, подряпини, кров, рани, опіки, вирване волосся, сліди побиття); б) стан учасників конфлікту (емоційний стан, алкогольне чи наркотичне сп'яніння, ознаки переляку, жаху, тремтіння рук чи тіла, емоційна неврівноваженість, роздратування, плач, крик, апатія); в) стан житлового приміщення (сліди крові, розбиті прилади, меблі чи вікна, розкидані речі, розірваний одяг та інше); г) види знаряддя чи засоби, якими могли бути спричинені ушкодження.

Під час визначення послідовності проведення окремих слідчих (розшукових) дій слідчому необхідно керуватися не тільки організаційними, а й тактичними міркуваннями. Перевага повинна віддаватися діям і заходам, несвоєчасне проведення яких може призвести до знищення доказів та їхніх джерел. Серед першочергових слідчих (розшукових) дій, що можуть бути проведені при розслідуванні домашнього насильства, необхідно виділити такі: а) огляд місця події; б) освідування; в) допит потерпілого та свідків; г) допит підозрюваного.

Щодо аналізу матеріалів, що можуть свідчити про вчинення домашнього насильства, то після внесення відповідної інформації до

ЄРДР, відомості, що містяться в цих матеріалах, оцінюються слідчим за наступними критеріями:

а) джерело інформації (від кого було отримано інформацію про вчинення домашнього насильства), його походження, зв'язок з подією, яка вивчається, надійність, можливі дефекти відображення ним об'єктивної дійсності (хворобливий стан особи, дефекти сприйняття і т. ін.);

б) зміст інформації, її повнота, точність, які саме обставини події і наскільки повно висвітлюються в матеріалах;

в) чи не суперечить інформація в наданих матеріалах одна одній.

На підставі аналізу першочергових дій працівників поліції при розслідуванні домашнього насильства, до основних завдань початкового етапу розслідування можна віднести: 1. Аналіз наявної інформації та вжиття заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які зазнали домашнього насильства. 2. Оцінка сформованої слідчої ситуації та постановка тактичних завдань щодо розслідування факту домашнього насильства. 3. Виявлення джерел інформації про розслідуваний злочин (матеріальні сліди, знаряддя злочину, свідки-очевидці та ін.). 4. Складання плану розслідування та обрання напрямку розслідування. 5. Обрання форми і методів взаємодії з органами і службами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. 6. Пошук і одержання детальної інформації про механізм і обстановку вчиненого злочину. 7. Збирання і вивчення відомостей про особистість потерпілого (спосіб життя, заняття, зв'язки, зміст дозвілля, риси характеру, його поведінка до, у момент і після вчинення злочину тощо). 8. Пошук, одержання й аналіз інформації про особу, що вчинила злочин, її розшук і затримання. 9. Проведення першочергових слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, допит потерпілого та свідків, допит підозрюваного, освідування).

Отже, початковий етап розслідування злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, спрямований, передусім, на отримання вихідних даних про вчинене правопорушення, зокрема, оцінку відомостей про обстановку вчинення злочину, спосіб насильницьких дій, об'єкт злочинного посягання, особу потерпілого, особу кривдника тощо.

Насамкінець відмітимо, що початковий етап розслідування злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, займає у структурі слідчої діяльності вагоме місце, оскільки саме тут закладаються основоположні засади для встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні, виявляється і збирається значна кількість доказових джерел. Тому від правильності й ефективності дій слідчого на цьому етапі залежить подальший успіх та ефективність розслідування кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Криминалістика : учебник / под. ред. Ю. Г. Корухова., В. Г. Коломацкого. М. : Академия МВД СССР, 1984. 458 с.

2. Мілевський О. О. Початковий етап досудового розслідування злочинів, вчинюваних у зоні Чорнобильської АЕС.

Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. Вип. 1 (2). 2015. С. 108–114.

3. Гуменникова Т.Р., Метіль А.С. Характеристика домашнього насильства: відповідальність і наслідки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Юриспруденція. 2018. № 35. Том 2. С. 12–14.

Бурак Марія Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Дякін Ярослав Олександрович,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПОЗАПЛАНОВА ПЕРЕВІРКА ЯК ЗАСІБ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ ПІД ЧАС ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НЕЗАКОННИМ ЗАВОЛОДІННЯМ ЗЕМЕЛЬ

Земля визнається основним національним багатством та природним ресурсом, що перебуває під особливою охороною держави. Висока цінність земель як товару в ринковій економіці робить її привабливим об'єктом злочинних посягань. Більш того, об'єктивний приріст облікованих кримінальних проваджень зазначеної категорії, що дисонує зі зменшенням постановлених обвинувальних вироків, свідчить про необхідність удосконалення процедури доказування обставин вчинення кримінального правопорушення, порядку збирання доказів, їх дослідження, перевірки та використання тощо.

Так, аналіз кримінальних проваджень у справах про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням земель свідчить, що позапланова перевірка є ефективним засобом отримання доказів. Власне тому, вагомість результатів позапланової перевірки для доказування у справах про злочини, пов'язані з незаконним заволодінням земель, не можна недооцінювати. Дослідження завдань, які вирішують оціночно-земельна, земельно-технічна та інші експертизи, які можуть бути використані під час доказування даного виду злочинів, свідчить, що вони не охоплюють собою вирішення тих питань, які можуть бути вирішені в результаті проведення перевірки. Зокрема, експертиза не може встановити які порушення земельного законодавства було допущено, в чому саме полягали порушення та встановити розмір завданої матеріальної шкоди. Тому результати позапланової перевірки є важливим доказом для встановлення обставин кримінального провадження.

Відповідно, потребує законодавчого врегулювання питання віднесення результатів позапланових перевірок та ревізій до джерела